

1. De Contourennota neemt als vertrekpunt dat kan worden volstaan met een 'beperkte wetstechnische stroomlijning'. Tegelijkertijd wordt gestreefd naar een 'evenwichtig stelsel van waarborgen', waarlangs 'zorgvuldig en voortvarend recht kan worden gedaan', alsmede de belangen van procesdeelnemers kunnen worden gediend. Een vollediger herijking van de strafvorderlijke positie van het slachtoffer wordt niet nagestreefd.
2. Op langere termijn is zo'n stelsel niet houdbaar gelet op de veranderende burgerschapsbetrekkingen en de positionering van burgers tegenover elkaar en de overheid, onder andere in strafvorderlijke context. Zowel in de verhouding tussen overheid en burgers (verticale verhoudingen), als die tussen burgers onderling (horizontale verhoudingen) zijn verschuivingen zichtbaar die noodzaken tot doordenking van de wijze waarop in publiek(rechtelijk)e context wordt omgegaan met rechtschendingen die als 'strafwaardig' zijn te kwalificeren. Differentiatie in afdoeningsvormen waarbij aandacht is voor de positie van betrokken burgers, zowel de verdachte/dader als het slachtoffer is noodzakelijk.
3. Voor de ernstiger strafwaardige rechtsschendingen blijft gelden dat deze dienen te worden afgedaan via het klassieke strafproces, met de daarvoor gestelde rechtswaarborgen voor de verdachte. In dat geval dient de slachtofferpositie noodzakelijkerwijs te worden gediend in termen van wederkerige verantwoordelijkheid. Het strafproces fungeert hier als forum voor de gemeenschap en heeft als doel namens de gemeenschap de norm te bevestigen en de rechtsvrede te bewaren. Gelet op de 'kosten' voor de verdachte burger en het belang van de (rechts)gemeenschap bij een gewaarborgd strafproces dient sprake te zijn van verantwoorde slachtofferparticipatie. Anders gezegd: wanneer het slachtoffer zich wenst te manifesteren als 'procesdeelnemer', met daaraan verbonden aanspraak op vergelding en vergoeding vloeien daar ook (publiekrechtelijke) verantwoordelijkheden uit voort. Dat hoeft niet in de weg te staan aan inbreng (wat geen synoniem is voor inspraak) in de voorbereiding van de strafzaak of de besluitvorming daarover ter zitting, maar impliceert wel dat het slachtoffer als procesdeelnemer – evenals de overige deelnemers – verantwoordelijkheden heeft te dragen voor zijn deelname. Die verantwoordelijkheden brengen begrenzing van de inspraak- en participatiemogelijkheden met zich mee. Dat sluit een ruimere, daadwerkelijk te effectueren participatiepositie echter niet uit, mits deze onder finale rechterlijke controle staat. Of, en in hoeverre slachtoffers bereid zijn deze aan ruimere participatie verbonden verantwoordelijkheden te dragen zou onderwerp dienen te zijn van nader onderzoek.
4. Naast deze 'zuiver strafrechtelijke route' dienen echter andere afdoeningsroutes te worden ontwikkeld waarbinnen slachtofferparticipatie vorm wordt gegeven. De aard en omvang van de rechtschending (mate van strafwaardigheid) vormt daarbij, in samenhang met de in de voorliggende zaak geïnventariseerde slachtofferbehoeften (hetgeen al naar gelang de aard van de voorliggende casus meer kan omvatten dan het individuele slachtofferbelang), het selectie criterium. Dit brengt een andere, gedifferentieerder invulling met zich mee van de opportuniteitsafwegingen die ten grondslag liggen aan de inzet van het strafrechtelijk sanctiearsenaal. Aanleiding voor zo'n differentiatie kan worden gevonden in de veranderende burgerschapsopvattingen, in het bijzonder de toenemende profilering van de burger als individueel rechtssubject, in samenhang met de te hoge (sociale en financiële) kosten van het klassieke strafrechtssysteem. Gevoegd bij het feit dat binnen de context van het klassieke strafproces slechts in beperkte ruimte is om recht te doen aan dergelijke horizontale rechtsbetrekkingen is differentiatie in afdoeningsvormen/procesvormen op andere gronden dan procesefficiëntie, wenselijk.

5. Dat laat de publiekrechtelijke aard van het forum waarbinnen dergelijke strafwaardige rechtsschendingen worden afgedaan onverlet, zij het dat wel sprake is van een herconceptualisering van wat als ‘strafwaardig’ kan worden gedefinieerd (en dus als in aanmerking komende voor afdoening via het strafrecht). Bij de oordeelsvorming ter zake dient expliciet aandacht te zijn voor de slachtofferbelangen, maar kunnen deze laatste niet leidend zijn. Via differentiatie van afdoeningsvormen kan een mengvorm ontstaan van jegens het slachtoffer geïndividualiseerde aansprakelijkheid (‘publiekrechtelijk te duiden onrechtmatige daad’) en het namens de (rechts)gemeenschap geformuleerde strafrechtelijk verwijt (‘schending van de rechtsvrede’). Het forum blijft, gelet op het gegeven dat het strafwaardige rechtsschendingen betreft, principieel publiek(rechtelijk) van aard.¹
6. Met de introductie van een dergelijke differentiatie in afdoeningsvormen kan ook ruimte ontstaan voor een heroriëntatie op de invulling van de straf en de onderliggende ‘vergelding’. De sanctionering kan worden omgebogen van een abstract beleefde, namens de gemeenschap opgelegde bestraffing, naar een ‘sanctionering’ die meer recht doet aan de aansprakelijkheden van de dader jegens het individuele slachtoffer. Dat geldt zowel voor de materiële aspecten van de sanctie (herstel, schadevergoeding), als de procedurele (confrontatie met de gevolgen van het handelen). De oriëntatie ligt hier op herstel van burgerschapsbetrekkingen voor slachtoffer én dader. Dat laat onverlet dat – gelet op de aard van de rechtsschending (een strafbaar feit), sanctionering geïndiceerd is. Door deze te betrekken op het herstel van burgerschapsbetrekkingen, met daarbinnen een focus op de wenselijkheid van herstel van de belangen van het slachtoffer, waar mogelijk, kan een doelmatiger sanctionering (preventie) worden bereikt.
7. Hoewel zo’n heroriëntatie wellicht als te verwijderd voorkomt, past het in de uitkomsten van victimologisch onderzoek. Dit wijst uit dat het aan het huidige beleid van het ‘lijdende’, passieve slachtoffer niet voor alle slachtoffers geldt. Slachtoffers verschillen in hun ‘rechtsbehoeften’, bevoogding wordt vaak niet geapprecieerd en een actievere positie geambieerd. De huidige receptie van het herstelrecht biedt daartoe een ingang. Ook hier is weliswaar geen sprake van een werkelijke heroverweging van formele medezeggenschap, maar uit evaluaties blijkt wel dat ‘vroege betrokkenheid’ via herstelrechtelijke modaliteiten tot tevredenheid onder slachtoffers leidt. Anders dan de reguliere afdoeningsvormen lijkt het herstelrecht tegemoet te kunnen komen aan de ‘therapeutische noden’ van slachtoffers. Binnen zo’n model kan wellicht doorgroei plaatsvinden naar een toekomstige substantiële medezeggenschap, mits door slachtoffers gewenst en op binnen publiekrechtelijke setting geboden voorwaarden.
8. Met dit alles wordt niet betoogd om op korte termijn tot een fundamentele stelselwijziging te komen. Het (straf)recht is noodzakelijk behoudend van aard, maar moet tegelijkertijd open staan voor maatschappelijke ontwikkelingen en die op gewaarborgde wijze implementeren. Dat vraagt om een vooruitziender visie dan waarvan blijkt wordt gegeven in de Contourennota.

¹ In dit verband wijs ik op het huidige debat over convergentie tussen het aansprakelijkheidsrecht en het strafrecht; o.a. Kool, <http://blog.ucall.nl/index.php/2014/06/going-public-de-revival-van-de-schadevergoedingsstraf/>.